

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
СУМСЬКА ФІЛІЯ

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
з навчальної дисципліни «Логіка»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
081 Право (право)
за темою 7 – «Судження»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол від
29.08.2023 № 2)

Розробник:

Доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук
Тетяна ПОНОМАРЕНКО

Рецензенти:

Доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук
Наталія БОБРО

Професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету, доктор філософських наук, професор
Андрій ЛЕБІДЬ

План лекції

1. Визначення судження, його структура.
2. Прості судження.
3. Розподіл простих суджень за кількістю і якістю.
4. Логічний квадрат.
5. Розподіленість термінів у простому судженні.
6. Складні судження.

Рекомендована література:

Основна

1. Войтенко Д. О., Качурова С. В., Невельська-Гордєєва О. П. Логіка в запитаннях і відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. О.П. Невельської-Гордєєвої. Харків : Право, 2019. 126 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/493/3_Logika_v_zapitannjah_NP_vnutri.pdf
2. Конверський А. Є. Сучасна логіка (класична та некласична). 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2017. 294 с. URL: http://philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Konverskii_Modern_logic.pdf
3. Логіка для юристів: підручник / В. С. Бліхар, В. В. Левкулич, М. М. Олексюк, Б. Б. Шандра, В. Ю. Свищо, О. І. Матвієнко. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44906/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>
4. Хоменко І. В. Логіка. Теорія і практика : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 328 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Lohika_teorii_a_ta_praktyka.pdf?
5. Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Фенікс, 2015. 256 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10807/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf
6. Юридична логіка : підручник / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 248 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/559/1/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0%202016.pdf>

Додаткова

1. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Логіка» (галузь знань 0304 «Право», 0302 «Міжнародне право»; освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»; напрям підготовки 6.030401 «Правознавство», 6.030202 «Міжнародні відносини») для студентів I курсу денної форми навчання / уклад.: О. М. Юркевич, В. Д. Титов, С. Е. Зархіна та ін. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад.

України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 90 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1876/1/NMP_0010.pdf

2. Тягло О. В. Критичне мислення в дії, або досвід критичної рецензії. *Постметодика*. 2017. № 1 (126). С. 8-13. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/765d7941-c171-4458-b806-a2511a21e98b/content>

3. Тягло О. В. Юридична логіка чи логіка для юристів? *Наше право*. 2013. № 2. С. 180–183. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e481f5f-cbf9-47ba-84bc-3b4e3de18f1e/content>

4. Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі? *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : зб. ст. П'ятої міжнар. наук.-метод. конф. з медіаосвіти та медіаграмотності (м. Київ, 31 берез. – 1 квіт. 2017 р.). Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. С. 60–64. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c56ef7bd-0b0a-4063-aa24-3093d041e10f/content>

5. Тягло О. В. Логіка юридичних міркувань. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 349–353. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4da55cde-fa8f-41e1-a0fb-dcd3ca8534e8/content>

6. Тягло О. В. До поняття юридичної логіки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 241-248. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5b8e5e91-6ca7-46f5-9ebb-50886d7b948c/content>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут філософії НАН України імені Григорія Сковороди. URL: <http://www.filosof.com.ua/>

2. Практикум з логіки. URL: <http://philosophy.ck.ua/praktikum-z-logiki/>

3. Федорченко Ю. Формальна і трансцендентальна логіка. URL: <http://fedorchenko.ho.ua/journal/7.html>

4. Інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ. Філософія. Логіка. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/communities/b1144b3a-80f2-4fb0-a8c6-702efd7f112f>

Текст лекції

1. Визначення судження, його структура

В процесі пізнання людиною світу виникає потреба визначити, які зв'язки, відношення бувають між предметами, а також між предметом і його ознаками чи властивостями. Дані зв'язки і відношення відображаються в мисленні з допомогою суджень, які є елементарними логічними формами. Саме в судженні відбувається елементарний акт мислення.

Наприклад: у судженні *«Дніпро впадає в Чорне море»* виражається зв'язок між поняттями «Дніпро» і «впадає в Чорне море» на основі того, що є реальний зв'язок між предметом і його ознакою. А в судженні *«Варшава ближча до Києва, аніж Париж»* виражається відношення між поняттями «Варшава», «Київ», «Париж» за положенням у просторі.

Судження – це форма мислення, в якій дещо стверджується або заперечується про відношення між предметами і їх ознаками.

Просте судження складається із чотирьох елементів:

- суб'єкта (від лат. *subestum*) судження – це поняття, в яких відображається предмет або клас предметів мислення і про які дещо стверджується або заперечується. Символічно позначається символом - заголовною латинською буквою «S»;

- предиката (від. лат. *praedicatum*) судження – поняття або декілька понять, в яких відображається ознака що належить, або не належить суб'єкту мислення. Символічно позначається заголовною буквою «Р» латинського алфавіту;

- зв'язки – «є» або «не є», яка фіксує відношення між предметом думки і ознакою предмета (між суб'єктом і предикатом);

- квантора – слів, які стоять перед суб'єктом судження: «усі», «деякі», «усі», «жоден».

2. Прості судження

Просте судження – це судження, яке складається із трьох елементів і має структуру: $S \in P$.

Всі судження можна розділити на дві великі групи: прості і складні.

Простим називається судження, що виражає зв'язок двох понять.

Книжка є джерелом інформації.

Усі курсанти нашої групи вивчають логіку.

Судження, котре складається з декількох простих суджень, називається складним.

Марс і Сатурн – це планети Сонячної системи.

Якщо курсант протягом всього періоду навчання в університеті наполегливо вчиться, то він стає справжнім фахівцем.

За змістом предиката судження поділяються на: атрибутивні (категоричні), судження про відношення (релятивні), судження існування (екзистенційні).

В атрибутивних (від лат. *attributio* – властивість, ознака) судженнях виражається належність ознаки предмету або належність предмета до якогось класу предметів. Наприклад: в судженні *«Полин – гіркий»* говориться про належність ознаки предмету.

Судженням про відношення (релятивні) – судження, у якому відображається відношення двох предметів, властивостей по величині, часовій послідовності, положенню в просторі, по зв'язку причини і наслідку, інтенсивності процесів, родинним та іншим ознакам. Наприклад *«Ракета летить значно швидше літака»*.

Судженням існування (екзистенціальним від лат. *existentia* – існування) називається такий вид простих суджень, в яких виражається сам факт

існування, або не існування предмета судження. Наприклад: *«Диму без вогню не буває»*.

За якістю відношення судження поділяють ся на стверджувальні і заперечні.

Стверджувальні судження виражають приналежність предметів деякої ознаки. *Злочин є суспільно небезпечним вчинком.*

Заперечні судження виражають відсутність в предмета деякої ознаки. *Жодна тварина не уміє читати.*

За кількістю (за обсягом суб'єкта) судження поділяються на: одиничні, часткові і загальні.

Одиничні – судження включають ствердження чи заперечення про один предмет. Формула такого судження: $S \in P$, або $S \notin P$. *Автор «Кобзаря» є відомим письменником.*

Часткові судження – це судження, в яких що-небудь стверджується чи заперечується про частину предметів деякого класу. Деякі $S \in P$. *Деякі мої друзі – мандрівники.*

Загальні – судження, у яких що-небудь стверджується чи заперечується в кожному предметі даного класу. Всі $S \in P$, або Жодне $S \notin P$. *Усі люди мають свідомість.*

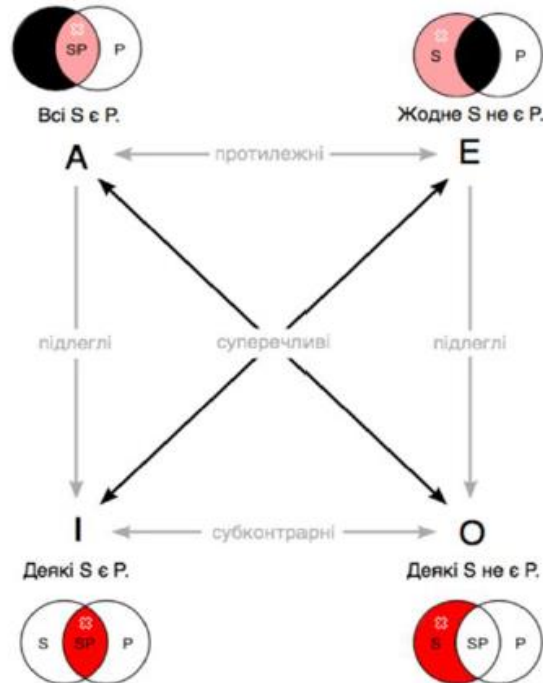
3. Розподіл простих суджень за кількістю і якістю

Будь-яке судження має і кількісну, і якісну характеристики. Тому в логіці застосовується об'єднана класифікація суджень за кількістю і якістю: загальностверджувальні; загальнозаперечні, частковостверджувальні; частковозаперечні.

№ за/п	Види судження	Символічна літера	Формула судження
1	Загальностверджувальне <i>Усі мої друзі відпочивали у Єгипті.</i>	A	$\forall S \in P$
2	Частковостверджувальне <i>Деякі мої друзі відпочивали у Єгипті.</i>	I	$\exists S \in P$
3	Загальнозаперечне <i>Жоден мій друг не відпочивав у Єгипті.</i>	E	$\forall S \notin P$
4	Частковозаперечне <i>Деякі мої друзі не відпочивали у Єгипті.</i>	O	$\exists S \notin P$

4. Логічний квадрат

Логічний квадрат (квадрат протилежностей) - це діаграма, що служить для запам'ятовування логічних відносин між видами суджень по об'єднаній класифікації. Вершини квадрата позначають вид судження по об'єднаній класифікації **A** , **E** , **O** , **I**. Сторони і діагоналі символізують логічні відносини між простими судженнями.

A – загальностверджувальні ($\forall x (S \in P)$)

E – загальнозаперечні ($\forall x (S \notin P)$);

I – частковстверджувальні ($\exists x (S \in P)$);

O – частковозаперечні ($\exists x (S \notin P)$).

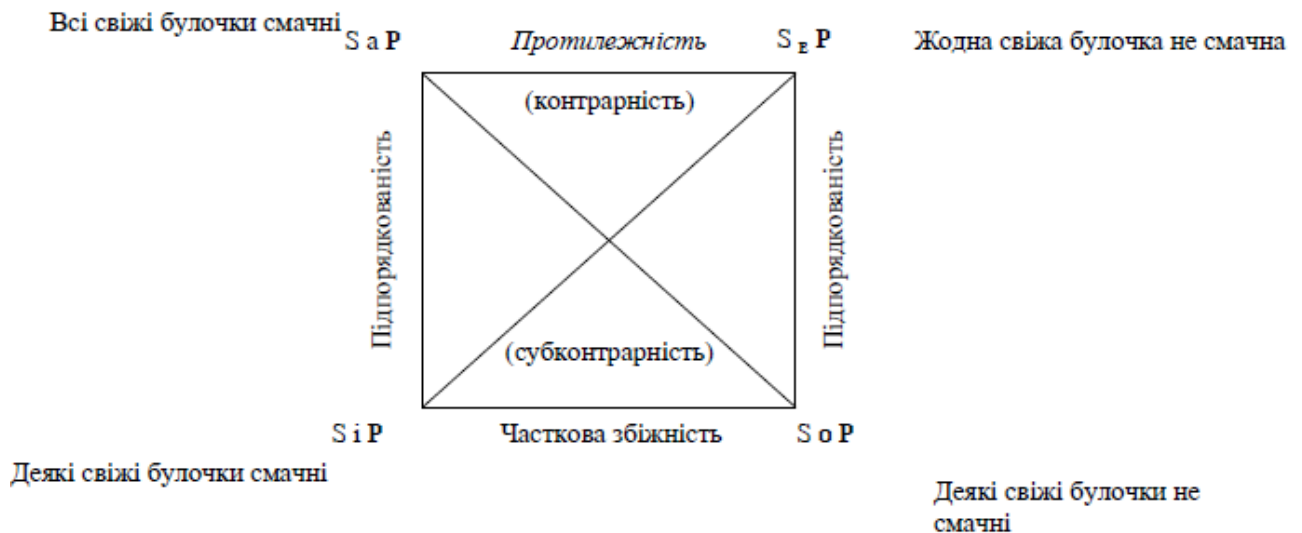
Верхня сторона є відношення **A** і **E** - протилежність (контрарність).

Нижня сторона - відношення між **I** і **O** - часткова сумісність (субконтрарність).

Дві вертикальні сторони - відносини між **A** і **I** (ліва).

E і **O** (права) – підпорядкування.

Діагоналі – відносини між **A** і **O**, **E** і **I** – суперечність (контрадикторність).

5. Розподіленість термінів у простому судженні

Аналіз обсягу термінів судження пов'язаний із з'ясуванням їх розподіленості.

Термін вважається розподіленим, якщо його обсяг повністю включається або повністю виключається з обсягу іншого терміна. Розподілені терміни позначаються символами $S+$ і $P+$. Якщо ж обсяг одного терміна тільки частково включається або частково виключається з обсягу іншого терміна, то такий термін називається нерозподіленим. Нерозподілені терміни позначаються символами $S-$ і $P-$. Дослідження розподіленості термінів судження - це не формальна логічна операція, а підтвердження правильного зв'язку даних суб'єкта і предиката в судженні, тобто її відповідності об'єктивному відношенню самих предметів.

	A	E	I	O
S	+	+	—	—
P	—	+	—	+

З даної таблиці видно, що S (суб'єкт) розподілений тільки в загальних судженнях, а P (предикат) – тільки в заперечних.

Проведемо аналіз суджень та визначимо розподіленість термінів у них.

1. а) Загальностверджувальне судження – загальне за обсягом і стверджувальне за якістю. Його формула: „Всі $S \in P$ ”, а символ – латинська буква „A”. Наприклад, «Всяке вивчення іноземних мов розвиває розум, надаючи йому гнучкості і здатності проникати в інший світ», «Всі окуни – риби». В цих

судженнях обсяг предиката ширший від обсягу суб'єкта і є його підпорядковуючим поняттям. Об'ємні відношення суб'єкта і предиката в таких судженнях можна зобразити у вигляді кругової схеми. З неї видно, що обсяг S складає тільки частину обсягу P .

б) У багатьох загальностверджувальних судженнях суб'єкт і предикат будуть рівнозначними поняттями. Наприклад: *Багатство мови є багатство думок*, *Всі квадрати – рівносторонні прямокутники*. В таких судженнях обсяги термінів цілком збігаються.

Таким чином, у загальностверджувальних судженнях суб'єкт підлеглий предикатові чи обидва терміни – рівнозначні поняття.

У загальностверджувальних судженнях суб'єкт розподілений, а предикат нерозподілений. Розподіленими обидва терміни будуть у випадку їхньої рівнозначності.

2. Загальнозаперечне судження – загальне за обсягом суб'єкта і заперечне за якістю відношення. Його структура: Жодне S не є P . Символом загальнозаперечних суджень є буква E . Прикладом може бути наступне судження: *Жоден тигр не є трав'яною твариною*. Повна несумісність суб'єкта і предиката характерна для всіх загальнозаперечних суджень, тобто їхні обсяги цілком виключають один одного.

У загальнозаперечних судженнях обидва терміни завжди розподілені, вони цілком виключають один одного, є несумісними поняттями. Наприклад: *Жоден із овочів не є фруктом*.

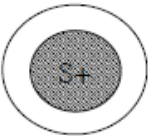
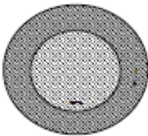
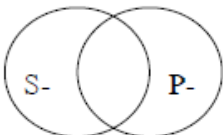
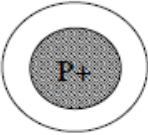
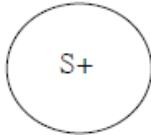
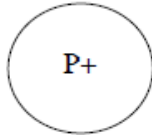
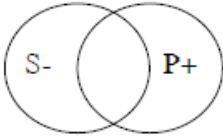
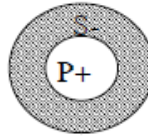
3. а) Частковостверджувальне судження – часткове за обсягом суб'єкта і стверджувальне за якістю відношення. Його структура: Деякі S є P . Символом частковостверджувальних суджень є буква I . Прикладом можуть служити наступні судження: *Деякі студенти – книголюби*. *Деякі техніки – філателісти*.

У цих судженнях суб'єкт і предикат - перехресні поняття, їхні обсяги, як показано на схемі, частково збігаються.

б) Проте у деяких частковостверджувальних судженнях обсяг суб'єкта ширший від обсягу предиката: наприклад, *Деякі актори – народні депутати Верховної Ради України*; *Деякі письменники – герої України*. Обсяг предиката тут входить в обсяг суб'єкта, але обсяг суб'єкта тільки частково збігається з обсягом предиката. Таким чином, у частковостверджувальних судженнях суб'єкт і предикат – перехресні поняття чи предикат підлеглий суб'єкту.

У частковостверджувальних судженнях обидва терміни нерозподілені, якщо вони виражаються перехресними поняттями: наприклад, *Деякі студенти – винахідники*. Якщо ж у частковостверджувальному судженні предикат підлеглий суб'єкту, тоді предикат буде розподілений: наприклад, *Деякі літальні апарати - космічні ракети*.

4. Частковозаперечне судження – часткове за обсягом і заперечне за якістю відношення. Його структура: Деякі S не є P . Символом є буква O . Прикладом частковозаперечних суджень можуть бути наступні судження: *Деякі європейські держави не є англomовними*; *Деякі студенти не є спортсменами*.

Вид судження та його позначення	Розподіленість або нерозподіленість	Приклади
A – загальноствердне	 1 2	1. Усі студенти складають іспити. 2. Злочин — кримінальне правопорушення
I – частковствердне	 1 2	1. Деякі студенти — юристи. 2. Деякі книги — підручники.
E – загальнозаперечне	 	Тварини не мають абстрактного мислення
O – частковозаперечне	 1 2	1. Деякі прийняті закони не набрали чинності. 2. Деякі злочинці не рецидивісти

6. Складні судження

Складними називаються судження, що складаються з двох або більше простих суджень. Структура складних суджень залежить від способу з'єднання їхніх частин. Для логічного зв'язку використовують певну логічну операцію: кон'юнкцію, диз'юнкцію, імплікацію та інші.

Складні судження інколи називаються молекулярними, оскільки вони складаються з атомарних (простих) суджень. Атомарні висловлювання у логіці позначають або ж великими (або маленькими) латинськими літерами – A, B, C, ..., або ж однією літерою з індексом – A1, A2, A3, ... Ці літери називають пропозиційними (лат. proposition – висловлювання, речення), бо їм відповідають різні за своїм змістом атомарні судження.

Логіка висловлювань дистанціюється від змісту (смислу) висловлювання, розглядаючи його як істинне (I), або хибне (X).

Основними видами складних суджень є: сполучні; розділові; умовні; змішані.